

ARI-ELMERI HYVÖNEN

Elämän ja kuoleman politiikka

Helsingissä marraskuussa järjestetyssä ”Powers of Life and Death: Biopolitics Beyond Foucault” -konferenssissa pohdittiin elämän politiikkaa ja sen paradoksaalisia kytköksiä väkivaltaan. Foucault’n käsitteeseen perustuva biopolitiikan analyysi nousi 1990-luvulla erääksi yhteiskuntatieteiden vaikutusvaltaisimmista suuntauksista. Käsitteen avulla voidaan tutkia niitä lukemattomia käytäntöjä, joilla moderni valtio ”lempästi” ja ”hienovaraisesti” hallinnoi subjektejaan.

Foucault’n mukaan kansallisvaltion kehityksen myötä nousi esiin uusi vallan teknologia, jonka keskeiset viittauskohteet olivat yhtäältä väestö ja toisaalta yksilön ruumis, kummatkin uuden biologisen tiedon värittämänä nähtynä. Muutoksen pääasiallinen seuraus oli vallan muotoutuminen ”huolenpidoksi kaikesta elävästä”.

Tämän iskulauseen alla tehty tutkimus ja teoretisointi on haaraunut yhä useammaksi toisistaan poikkeavaksi lähestymistavaksi. Katseita onkin jo alettu suunnata myös ”biopolitiikan tuolle puolen”. Konferenssissa lähinnä filosofiasta ja politiikan tutkijoista koostunut specialistijoukko pohti biopolitiikkaa ja sitä koskevan tutkimuksen tulevaisuutta. Keskustelun lähtökohtana oli biopolitiikan keskeinen paradoksi: elämästä huolehtimisen ja sen tukahduttamisen välinen kiinteä suhde.

Foucault luonnehti biopolitiikkaa alun perin suhteessa suvereeniin valtaan. Siinä missä jälkimmäinen toimii kieltäen, rajoittaen ja estäen, biopolitiikka on positiivista, aktiivisesti asiantiloja tuottavaa vallankäyttöä, jonka kohde on kytköksissä elämään biologisena prosessina. Tällaisen vallankäytön keskeinen tausta-ajatus on biologisena kokonaisuutena ymmärretyn väestön hyvinvoinnin kasvattaminen ja samalla sen hallinnointi.

Kuitenkin jo Foucault, ja etenkin käsitettä myöhemmin kehittäneet kirjoittajat kuten Giorgio Agamben ja Roberto Esposito, ovat nostaneet esiin thanato- eli kuolemapolitiikan kysymyksen. Maltillisemmin käsitteellä viitataan kuoleman ja sen määrittelyn politisoitumiseen hallinnon elämäkeskeisyyden myötä. Jyrkemmässä mielessä taas kuolemapolitiikkakeskustelu nostaa esiin elämää vaalimaan pyrkivän hallintologiikan päinvastaiset, väkivaltaiset tai jopa kuolettavat seuraukset.

Tällä tavoin ymmärretyn kuolemapolitiikan kirjo ulottuu nationalismista ja gulageista EU:n rajavalvontaan. Näitä ilmiöitä yhdistää hyvinvoinnin kasvattamispyrkimysten kytkeytyminen erilaisiin tukahduttaviin, ulossulkeviin tai väkivaltaisiin käytäntöihin. Elämän ja kuoleman kysymykset kulkevat käsi kädessä: biopolitiikan ja hyvinvoinnin aika-kausi on ollut paradoksaalisesti myös pahimpien ihmiselämää halventavien tekojen aikaa. Polttava kysymys onkin, voidaanko – ja jos, niin miten – biopolitiikan elämää vaaliva ja sitä tuhoava puoli erottaa toisistaan.

Biopolitiikka stalinismista liberalismiin

Konferenssi toimi osoituksena nykyisen biopoliittisen tutkimuksen moninaisuudesta ja laaja-alaisuudesta. Esimerkiksi Sergei Prozorov lähestyi stalinismin alkuvaiheita, erityisesti 1928 alkanutta ”suuren murroksen” aikaa, lähes liioittelevana esimerkkinä edellä mainitusta paradoksista. Stalinistinen hallinto pyrki luomaan uudenlaista positiivista elämänmuotoa mutta ilmensi samalla vihamielisyyttä hallinnoimaansa elämää kohtaan.

Siinä missä liberaalissa hallinnossa luonto nähdään pääasiassa vallankäytön rajana, stalinismi oli alusta alkaen antinaturalistista. Tämä oli yksi syy sen äärimmäiselle väkivaltai-

suudelle. Koska koko hallintojärjestelmä oli hyökkäys luontoa vastaan, myös sen kohteena olevaa elämää pidettiin vihollisena. Ihmisten elämät nähtiin raaka-aineena uutta järjestystä rakennettaessa.

Kysymykseen, tulisiko meidän sitten olla liberaaleja välttääksemme stalinismin kauhut, Prozorovin vastaus oli kuitenkin yksiselitteinen ”ei”. Sen lisäksi, että liberalismi ilmentää samaa biopolitiikan logiikkaa lievemässä muodossa, se (erityisesti uusliberalismi) kohtaa rakenteellisesti saman haasteen kuin stalinismi: kuinka sovittaa yhteen ideaali ja todellisuus (sosialismi ei-sosialistissa oloissa, liberaali markkinademokratia ei-liberaaleissa oloissa). Prozorov huomautti, että mukavuusalueensa ulkopuolella ”liberalismista tapaa tulla häijyä”.

Luontoa hallinnan rajana käsitteli myös Simona Rentea. Hän tarkasteli uusia neurotutkimukseen nojaavia suuntauksia hallinto- ja taloustieteissä sekä näiden hallinnollisia sovellutuksia. Erityisesti Britanniassa klassisen liberalismien luontosuhteesta ja ”rationaalinen yksilö”-ajattelusta on viime vuosina siirrytty aktiivisempaan hallinnointiin, jossa tietoa ihmisen aivotuotinnasta käytetään hyväksi ihmisten käyttäytymisen ohjaamisessa.

Jaakko Ailion esitelmässä luonnon ja hallinnan rajan rikkoutumista lähestyttiin puolestaan HIV/AIDS-pandemian näkökulmasta. Ailion mukaan yksilönoikeuksia ja suvereenisuutta korostava liberaali politiikka muuntuu helposti ulossulkeväksi ja jopa tukahduttavaksi kuolemapolitiikaksi esimerkiksi Afrikan pahimmilla AIDS-alueilla, joilla sairastuneita suljetaan yhteisöjen ulkopuolelle tai estetään liikkumasta maasta toiseen. Poliittinen logiikka alkaa tällä tavoin muistuttaa itse taudin toimintaa.

Susanna Lindberg tarkasteli Suomen tuoreehkoa (2010) elin-

”Läketieteellinen kuolema onkin lopulta aina juridinen ja poliittinen kysymys.”

siirtolakia, jonka perusteella hoitohenkilökunta saa hyödyntää vainajan elimiä elinsiirroissa, mikäli tämä ei ole elinäkään todistetusti sitä kieltänyt. Elämän päätyttyä ruumiin hallintaoikeus siis ikään kuin siirtyy valtiolle ja siitä tulee väestön hyvinvointia edistävän biopolitiikan väline.

Elinsiirtoihin liittyy aikataulupaineita, sillä elimien kunto heikkenee nopeasti elintoimintojen lakattua. Tämä johtaa ongelmiin elämän ja kuoleman rajan määrittelyssä ja politisoi kuoleman. Läketieteellinen kuolema onkin lopulta aina juridinen ja poliittinen kysymys. Suomessa rajana pidetään aivokuolemaa eli tilaa, jossa aivot toiminnan katsotaan pysyvästi loppuneen. Tällaisessa tilassa elimistön selkäydinrefleksit voivat kuitenkin säilyä. Elimiä poistettaessa saattaakin näyttää siltä, että potilas reagoi toimenpiteeseen, eivätkä omaiset voi siksi olla läsnä. Erääksi ongelmaksi muodostuvatkin biopoliittisen linjauksen vaikutukset omaisten surukokemukseen.

Käsitteen rajat

Konferenssi ei tarjonnut vastausta kysymykseen biopolitiikan eri puolien erottamisen mahdollisuudesta. Sen sijaan keskusteluissa lähestyttiin uutta pulmaa käsitteen analyttisestä arvosta. Puheenvuorojen perusteella osanottajat jakoutuivat kahteen leiriin punnitessaan, onko biopolitiikka – kuten Foucault esitti – keskeisesti moderniin tieteeseen kytkeytyvä vallankäytön mekanismi vai näkökulma, jota voidaan soveltaa lähes mihin tahansa historialliseen kontekstiin.

Vahvimille jäi ehkäpä kanta, jonka mukaan modernin tieteen katsotaan kiihdyttäneen ja vahvistaneen (jopa ennennäkemättömästi) vanhempaa perua olevia ajattelutapoja. Foucault itse sijoitti näiden taipumusten alkuperän varhaiskristillisyyteen. Mika Ojakangas korjasi omassa esityksessään tätä näkemystä. Hänen mukaansa biopoliittinen ajattelutapa periytyy klassisen ajan perhepolitiikasta ja eugenistisistä näkemyksistä, ja varhaiskristillisyyden edustaa katkosta näihin nähden. Tarkennus on merkityksellinen Foucault'n myöhäisvuosiensa kehittämän etiikan kannalta. Klassisen ajan biopolitiikka ja Foucault'n etiikan keskiössä oleva ”huoli itsestä” juontuvat samoista lähteistä, mikä sitoo nämä kaksi toisiinsa paljon läheisemmin kuin Foucault halusi esittää.

Vanhan kirjallisuuden päivät

Sylvään koulu, Sastamala
28.-29.6.

Tykkää Facebookissa:
www.facebook.com/vanhankirjallisuudenpaivat

vanhankirjallisuudenpaivat.com